

MOTIVE FITOMORFE ÎN ILUSTRAREA CĂRȚILOR VECHI ROMÂNEȘTI

TUDOR MARGARETA

Cartea, un întreg univers de idei și sentimente, ne ajută să studiem și să trăim trecutul și prezentul. Caligrafi și miniaturişti talentați au copiat și împodobit manuscrisele. Meșteri tipografi și gravori iscusiți au făcut posibil nu numai să citim cartea ci și să admirăm bogăția ornamentală a paginilor tipărite.

Dintre varietatea motivelor ornamentale întâlnite pe vechile cărți românești, cele fitomorfe au cea mai largă răspândire, regăsindu-se în toate centrele tipografice vechi: Iași, Buzău, Blaj, Sibiu, Cluj, Brașov, Târgoviște, Sagov.

Lumea vegetală se bucură de un număr și o varietate impresionante de reprezentări. Ele apar fie stilizate, în liniile lor inițiale, fie într-o formă aranjată, ca aceea întâlnită în natură, îngăduind recunoașterea cu mare ușurință a florii.

În secolul al XVII-lea rețin atenția paginile de titlu ale tipăriturilor „Cartea românească de învățătură” a lui Varlaam, tipărită la Iași (în 1643) și „Seapte taine”, Iași (1644) care prezintă colonade arhitectonice unite sau nu printr-o arcadă; în partea de sus este o scenă religioasă sau figuri de sfinți, iar jos figuri de sfinți sau motive fitomorfe stilizate. Colonadele sunt uneori ornamentate simplu cu frunze stilizate („Carte românească de învățătură”, „Pravila” lui Vasile Lupu) sau încărcate cu ornamente botanice împletite cu flori, ca în „Pravila” de la Govora, 1640 sau „Pogribania preoților”, Târgoviște, 1650.

„Îndreptarea legii”, tipărită la Târgoviște în 1652, are titlul plasat într-un cadru alcătuit din două coloane subțiri, în jurul cărora se învâluie câte o viță de vie cu struguri, transpunere realizată cu mare finețe și siguranță.

Procedeul de ornamentare a paginii de titlu se menține și în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Gravura din „Triod”, tipărit la Buzău în 1700, este o prelucrare a gravurii similare din „Îndreptarea legii”. Motivele florale și vița de vie care împodobesc colonadele se generalizează.

„Evanghelia greco-romană”, tipărită la București, în 1683, are, pe pagina de titlu, un cadru alcătuit din trei colonade dispuse simetric. Colonadele laterale

sunt împodobite cu flori de o nouă factură, în stil brâncovenesc, iar colonada de la mijloc este ornamentată cu frunze de acant.

„Octoihul“, tipărit în 1700, la Buzău, prezintă o pagină de titlu cu un brâu de flori lucrat în stilul „Evangheliei greco-romane“ de la București.

Tipăriturile din prima jumătate a secolului al XVII-lea sunt mai bogat împodobite decât cele din secolul precedent. Cele mai numeroase inițiale au înălțimea a două rânduri de text și sunt lucrate într-un cadru pe fond negru și împodobite cu frunze stilizate. Astfel de inițiale sunt mai rar întâlnite în tipăriturile din Transilvania, unde predomină inițialele mici cu frunzulițe stilizate pe fond negru. În Moldova, pe lângă ornamentele de același caracter cu cele din Țara Românească, întâlnim și inițiale neîncadrate, alcătuite din ornamente fitomorfe, combinate cu îngeri, femei, șerpi. În „Cartea românească de învățătură“ întâlnim, de exemplu, inițiala „S“ chirilic alcătuită din capul unui înger și ramuri cu frunze stilizate, dar și inițiale compuse din motive vegetale.

Arta tiparului românesc și a gravurii se ridică pe o treaptă superioară în vremea lui Antim Ivireanu. În această perioadă predomină frontispiciile alcătuite din diverse motive fitomorfe sau capete de sfinți și scene biblice, încadrate în rafinate împletituri florale.

O atenție deosebită se acordă ornamentării stemei țării. Scutul oval cu stema țării, din primele tipărituri din timpul domniei lui Șerban Cantacuzino, este cel mai adesea încadrat cu motive fitomorfe și trâmbițași, busturi de femei și amorași care răsar din mijlocul petalelor.

Mihail Strilbițki, un gravor de un real talent, cu o prodigioasă producție artistică, crează la Iași un final de capitol compus dintr-un vas cu flori în stilul ornamentelor din tipăriturile occidentale ale secolului al XVII-lea.

Cărți frumos imprimate, cu ilustrații și ornamente elegante apar, și la Neamț. Paginile din titlu ale celor mai multe tipărituri sunt încadrate într-un chenar din flori și frunze asemănătoare celor din cărțile imprimate în vremea lui Brâncoveanu. Textul imprimat în negru și roșu este împodobit cu inițiale ornate mari, desenate pe un fond împodobit cu motive florale, chiar dacă uneori gravurile par puțin cam încărcate.

Una dintre cele mai artistice tipărituri de la Neamț este „Noul testament“ (1818), imprimat în două culori, bogat ornamentat cu chenare și frontispicii din frunze și flori.

Pe lângă ornamentica blocului cărții întâlnim o mare varietate de motive pe copertele tipăriturilor.

Secolul al XVI-lea este dominat de legăturile în piele ornamentată cu motive specifice zonei geografice în care se găsește centrul tipografic de unde vine cartea.

În Moldova, ornamentele sunt mai ales fitomorfe, în Țara Românească sunt geometrice, iar în Transilvania, în funcție de legăturile culturale dintre centrele românești, se utilizează ambele tipuri de ornamente.

Principalele motive ornamentale sunt dispuse în interiorul chenarului. Mai des întâlnite sunt: ghiocelul stilizat, cu trei petale conturate cu linii simple sau duble; rozeta inspirată din floarea de argințică, pe care o întâlnim și în frontispiciile și vinițele din blocul cărții; trefla; crinul, în diverse combinații.

În secolul al XVII-lea se păstrează ornamentele secolului al XVI-lea, cu deosebiri de așezare și dimensiune. Către sfârșitul secolului se simte și în ornamentarea copertelor stilul brâncovenesc. Apar motivele geometrice și fitomorfe de mare rafinament artistic. Chenarele sunt formate din motivele florale și frunzulițele de acant din sculptură. La colțuri, romburile sunt înlocuite cu motive florale mici, capete de înger și evantaie.

Legătura brâncovenească a începutului de secol XVIII este dominată de aceleași ornamente de la sfârșitul celui precedent: frunza de acant, flora autohtonă (maci, bujori, narcise, garoafe, floarea soarelui, uneori un șir de arcuri care simbolizează un vrej).

Ornamentele sunt așezate în chenar, la colțurile cărora sunt evantaie din flori și capete de înger. Pe paletele evantailui sunt gravate: garoafa cu patru petale și floarea de nu-mă-uita stilizată precum și floarea de crăiță și de măceș.

Redate prin stilizare sau prin forma apropiată de cea reală, ornamentele cărții tipărite nu numai că dau aspect plăcut paginii dar ajută și la urmărirea unui anumit motiv de la un secol la altul cât și a influențelor la care a fost supus.